Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
ELEANOR SHARPSTON
przedstawiona w dniu 19 listopada 2015 r.[1]

Sprawa C-377/14

Ernst Georg Radlinger
Helena Radlingerová
przeciwko
FINWAY a.s.

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Krajský soud v Praze (sąd okręgowy w Pradze, Republika Czeska)]

Dyrektywa 93/13/EWG — Dyrektywa 2008/48/WE — Krajowe przepisy proceduralne regulujące postępowanie upadłościowe — Obowiązek sądu krajowego w zakresie badania z urzędu kwestii dotyczących prawodawstwa UE w dziedzinie ochrony konsumentów w postępowaniu upadłościowym — Znaczenie określenia „całkowita kwota kredytu" — Obliczanie rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania — Nieuczciwe warunki w umowach o kredyt konsumencki — Ocena nieuczciwego charakteru klauzul dotyczących kar — Konsekwencje stwierdzenia łącznego skutku klauzul uznanych za nieuczciwe

1. Przedmiotem postępowania głównego jest powództwo incydentalne wytoczone przez dłużników w kontekście postępowania upadłościowego[2]. Dług, będący podstawą wszczęcia rzeczonego postępowania, powstał na skutek braku możliwości wykonania przez dłużników zobowiązań wynikających z umowy o kredyt konsumencki. W przedmiotowym wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym Krajský soud v Praze (sąd okręgowy w Pradze) zmierza do uzyskania wytycznych odnośnie do tego, czy krajowe przepisy proceduralne regulujące tego typu postępowanie, które stoją na przeszkodzie rozpatrzeniu przez ten sąd kwestii, czy dłużnicy podlegają przepisom dotyczącym ochrony konsumentów ustanowionym w dyrektywie 93/13[3] oraz w dyrektywie 2008/48[4], są zgodne z prawem Unii. Sąd ten zasadniczo zmierza do ustalenia, w jakim zakresie spoczywa na nim obowiązek zbadania rzeczonych przepisów z urzędu, czy w ocenie sądu należy uwzględnić obowiązek informacyjny spoczywający na wierzycielach zgodnie z dyrektywą 2008/48, w jaki sposób należy poddać ocenie kary przewidziane w umowie o kredyt w kontekście dyrektywy 93/13 i jakie skutki powinno pociągać za sobą stwierdzenie, że kary te, rozpatrywane łącznie, są nieuczciwe.

1 — Język oryginału: angielski.

2 — W moim rozumieniu określenie „powództwo incydentalne" w prawie czeskim oznacza powództwo wniesione w toku postępowania upadłościowego, wymagające rozpatrzenia przez sąd w kontekście tego postępowania.

3 — Dyrektywa Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. L 95, s. 29 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 15, t. 2, s. 288).

4 — Dyrektywa 2008/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 kwietnia 2008 r. w sprawie umów o kredyt konsumencki oraz uchylająca dyrektywę Rady 87/102/EWG (Dz.U. L 133, s. 66).

Przepisy prawa Unii Europejskiej

Dyrektywa 93/13

2. Dyrektywa 93/13 ma zastosowanie w odniesieniu do nieuczciwych warunków umownych w umowach zawieranych pomiędzy sprzedawcą lub dostawcą a konsumentem [5]. Cele dyrektywy 93/13 obejmują zapewnienie, aby umowy zawierane z konsumentami nie zawierały nieuczciwych warunków, oraz ochronę konsumentów przed nadużyciami ze strony sprzedawców lub dostawców, w szczególności przed jednostronnymi standardowymi umowami i niedozwolonym wyłączaniem z umów podstawowych praw [6]. W sytuacji gdy warunki umowy nie były indywidualnie negocjowane, mogą być one uznane za nieuczciwe, „jeśli stoją w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta” [7]. Warunki umowy, które zostały sporządzone wcześniej i na których treść konsument nie miał w związku z tym wpływu zawsze zostaną uznane za „niewynegocjowane indywidualnie” w rozumieniu art. 3 ust. 1 [8]. Załącznik do dyrektywy 93/13 zawiera przykładowy i niewyczerpujący wykaz warunków, które mogą być uznane za nieuczciwe [9], w tym warunków, których celem lub skutkiem jest nałożenie na konsumenta obowiązku zapłaty rażąco wysokiego odszkodowania w razie niewykonania przez niego zobowiązań [10].

3. Nieuczciwy charakter warunków umowy jest oceniany „z uwzględnieniem rodzaju towarów lub usług, których umowa dotyczy i z odniesieniem, w czasie wykonania [zawarcia] umowy, do wszelkich okoliczności związanych z wykonaniem [zawarciem] umowy oraz do [wszelkich] innych warunków tej umowy lub innej umowy, od której ta [umowa] jest zależna” [11].

4. W przepisach transponujących dyrektywę 93/13 państwa członkowskie stanowią, że „nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków” [12].

5. Państwa członkowskie mają także obowiązek zapewnić, „zarówno w interesie konsumentów, jak i konkurentów […] stosowne i skuteczne środki mające na celu zapobieganie stałemu [dalszemu] stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców i dostawców z konsumentami” [13].

Dyrektywa 2008/48

6. Dyrektywa 2008/48 [14] harmonizuje niektóre aspekty przepisów państw członkowskich dotyczących umów o kredyt konsumencki [15]. W motywie 10 wyjaśniono, że chociaż w dyrektywie 2008/48 wyraźnie określono jej zakres, państwa członkowskie mogą jednak, zgodnie z prawem Unii, stosować przepisy tej dyrektywy w dziedzinach, które nie są objęte zakresem jej zastosowania. Istotne znaczenie mają

5 — Artykuł 1 ust. 1.

6 — Motywy czwarty i dziewiąty dyrektywy 93/13.

7 — Artykuł 3 ust. 1.

8 — Artykuł 3 ust. 2.

9 — Artykuł 3 ust. 3.

10 — Załącznik, pkt 1 lit. e).

11 — Artykuł 4 ust. 1.

12 — Artykuł 6 ust. 1.

13 — Artykuł 7 ust. 1.

14 — Dyrektywę 2008/48 zmieniono następnie dyrektywą Komisji 2011/90/UE z dnia 14 listopada 2011 r. zmieniającą część II załącznika I do dyrektywy 2008/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady, zawierającą dodatkowe założenia do obliczania rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania (Dz.U. L 296, s. 35). Niemniej dyrektywa 2011/90 weszła w życie po dacie zawarcie spornej umowy o kredyt konsumencki.

15 — Artykuł 1.

następujące cele dyrektywy 2008/48: rozwój bardziej przejrzystego i efektywnego rynku kredytowego ramach rynku wewnętrznego [16]; osiągnięcie pełnej harmonizacji, przy zapewnieniu wysokiego i równoważnego poziomu ochrony dla konsumentów w całej Unii Europejskiej [17]; zapewnienie, aby umowy o kredyt zawierały wszelkie niezbędne informacje podane w sposób jasny i zwięzły w celu umożliwienia konsumentom podejmowania decyzji przy pełnej znajomości faktów oraz poznania swoich praw i obowiązków wynikających z umowy o kredyt, oraz [zagwarantowanie], aby konsumenci posiadali informacje dotyczące rzeczywistych rocznych stóp oprocentowania (zwanych dalej „RRSO") obowiązujących w całej Unii Europejskiej, umożliwiając im porównanie tych stóp [18].

7. Dyrektywa 2008/48 obejmuje umowy o kredyt konsumencki [19]. Niemniej umowy [o kredyt], „który zabezpieczony jest hipoteką lub innym porównywalnym zabezpieczeniem na nieruchomości powszechnie stosowanym w państwie członkowskim lub który zabezpieczony jest prawem związanym z nieruchomością" wyraźnie wyłącza się z zakresu jej stosowania [20].

8. Istotne znaczenie mają następujące definicje zawarte w art. 3:

„[…]

c) »umowa o kredyt« oznacza umowę, na mocy której kredytodawca udziela kredytu konsumenckiego lub daje przyrzeczenie udzielenia kredytu konsumenckiego w formie odroczonej płatności, pożyczki lub innego podobnego świadczenia finansowego […]

[…]

g) »całkowity koszt kredytu ponoszony przez konsumenta« oznacza wszystkie koszty łącznie z odsetkami, prowizjami, podatkami oraz wszelkimi innymi opłatami, które konsument jest zobowiązany ponieść w związku z umową o kredyt, które to koszty znane są kredytodawcy […]

h) »całkowita kwota do zapłaty przez konsumenta« oznacza sumę całkowitej kwoty kredytu i całkowitego kosztu kredytu ponoszonego przez konsumenta;

i) »rzeczywista roczna stopa oprocentowania« [RRSO] oznacza całkowity koszt kredytu ponoszony przez konsumenta, wyrażony jako wartość procentowa całkowitej kwoty kredytu w stosunku rocznym, w odpowiednich przypadkach, wraz z kosztami, o których mowa w art. 19 ust. 2[[21]];

[…]

l) »całkowita kwota kredytu« oznacza maksymalną kwotę lub łączne kwoty udostępnione na podstawie umowy o kredyt;

[…]".

16 — Motywy 6 i 7.

17 — Motyw 9.

18 — Motywy 19 i 31.

19 — Artykuł 2 ust. 1.

20 — Artykuł 2 ust. 2 lit. a).

21 — Artykuł 19 ust. 1 stanowi, że RRSO oblicza się zgodnie ze wzorem matematycznym podanym w części I załącznika I. Zgodnie z art. 19 ust. 2 do celów obliczania RRSO przy ustalaniu całkowitego kosztu kredytu wyłącza się określone opłaty należne od konsumenta, a uwzględnia określone koszty. Szczegółowe informacje dotyczące tych opłat i kosztów są nieistotne w kontekście przedmiotowej sprawy, a zatem nie zostały przedstawione w niniejszej opinii.

9. Artykuł 5 nakłada obowiązek dostarczenia konsumentowi informacji przed zawarciem z nim umowy o kredyt. Chociaż przepis ten nie jest sam w sobie objęty przedmiotem sporu w niniejszej sprawie, informacje w nim zawarte odzwierciedlają obowiązkowy wykaz informacji, jakie należy zamieszczać w umowach o kredyt zgodnie z art. 10. Ten ostatni przepis wymaga sporządzania umów o kredyt w formie papierowej lub na innym trwałym nośniku. Wszystkie umawiające się strony muszą otrzymać egzemplarz umowy o kredyt [22]. Artykuł 10 ust. 2 zawiera wykaz 22 informacji, które należy podać w sposób jasny i zwięzły w dowolnej umowie o kredyt. Wykaz obejmuje: „całkowitą kwotę kredytu oraz warunki dokonywania wypłat” [23].

10. W zakresie, w jakim dyrektywa 2008/48 harmonizuje przepisy dotyczące umów o kredyt konsumencki, państwa członkowskie nie mogą wprowadzać przepisów odbiegających od tych, które zostały ustanowione w dyrektywie ani zezwalać konsumentom na zrzekanie się praw przyznanych im na mocy przepisów prawa krajowego wprowadzających w życie tę dyrektywę lub do niej się odnoszących [24].

11. W celu wprowadzenia w życie dyrektywy 2008/48 państwa członkowskie muszą [w swoich przepisach] przewidzieć skuteczne, proporcjonalne i odstraszające sankcje [25].

Prawo krajowe

Postępowanie upadłościowe

12. Sąd odsyłający wyjaśnia, że krajowe przepisy regulujące postępowanie upadłościowe stosuje się w sposób następujący.

13. Niewypłacalność danej osoby stwierdza się w przypadku, gdy po upływie okresu przekraczającego 30 dni od upływu terminu płatności należności osoba ta nie jest w stanie wykonać swoich zobowiązań finansowych. Dłużnik niebędący przedsiębiorcą może zwrócić się do sądu upadłościowego o dokonanie ponownej oceny niewypłacalności i o zakończenie postępowania upadłościowego przez oddłużenie. W ramach tego postępowania sąd upadłościowy nie może zbadać kwestii zasadności, wysokości lub kolejności zaspokajania zgłoszonej wierzytelności, nawet w razie wystąpienia kwestii regulowanych dyrektywami 93/13 lub 2008/48, jeżeli wierzytelności te nie zostały zakwestionowane przez syndyka masy upadłości, innego wierzyciela lub, w wyjątkowych przypadkach, samego dłużnika. W tym celu zainteresowana strona wnosi do sądu upadłościowego powództwo incydentalne.

14. Jeżeli sąd, przed którym toczy się postępowanie upadłościowe wyrazi zgodę na zakończenie postępowania przez oddłużenie dłużnik może wytoczyć powództwo incydentalne. Jeżeli dotyczy ono wierzytelności nadającej się do realizacji w drodze egzekucji, która nie jest jednak zabezpieczona, sąd upadłościowy może je zbadać. Działanie sądu ogranicza się jednak do oceny, czy wierzytelność wygasła lub uległa przedawnieniu [26]. Zgodnie z krajowymi przepisami proceduralnymi sąd upadłościowy nie może rozpatrzyć takiego powództwa incydentalnego co do istoty w zakresie, w jakim dotyczy on wierzytelności zabezpieczonych [27].

22 — Artykuł 10 ust. 1.

23 — Artykuł 10 ust. 2 lit. d). W dyrektywie 2008/48 nie zdefiniowano pojęcia „wypłat [kredytu]”. Zgodnie z definicją [terminu *drawdown*] zawartą w Shorter Oxford Dictionary jest to: „czynność polegająca na pozyskiwaniu środków pieniężnych poprzez kredyty; kredyty otrzymane”. Termin ten można też czasem rozumieć jako odnoszący się do sytuacji, w której kredyt udostępniany jest kredytobiorcy w kilku transzach.

24 — Artykuł 22 ust. 1 i 2.

25 — Artykuł 23.

26 — Wierzytelność tego rodzaju traktuje się w taki sam sposób, jak gdyby była ona zakwestionowana przez syndyka masy upadłości (§ 410 ust. 2 i 3 ustawy nr 182/2006 prawo upadłościowe i układowe, ze zmianami wprowadzonymi przez ustawę nr 185/2013).

27 — Paragraf 160 ust. 4 prawa upadłościowego.

Prawo konsumenckie i kredyt konsumencki

15. Sąd odsyłający twierdzi, że jakikolwiek akt prawny, który poprzez swą treść lub cel stanowi naruszenie lub obejście prawa lub który jest sprzeczny z przyjętymi zasadami współżycia społecznego jest nieważny.

16. Umowy o kredyt konsumencki muszą zostać zawarte na piśmie, a wierzyciel musi wskazać w nich, między innymi, informacje dotyczące całkowitej kwoty kredytu oraz mających zastosowanie RRSO. Niespełnienie tych wymogów nie oznacza, że umowa o kredyt staje się nieważna w całości [28]. Niemniej w sytuacji, gdy konsument podnosi tę okoliczność wobec wierzyciela, uznaje się, że odsetki uzgodnione w umowie o kredyt są naliczane od daty jej zawarcia według stopy dyskontowej ogłoszonej w tym momencie przez Narodowy Bank Czeski, a jakiekolwiek postanowienia dotyczące innych płatności z tytułu umowy o kredyt uznaje się za bezskuteczne [29].

17. Postanowienia w umowach konsumenckich, które z naruszeniem wymogu dobrej wiary powodują znaczący brak równowagi pomiędzy prawami i obowiązkami stron na niekorzyść konsumenta są bezskuteczne [30].

Okoliczności faktyczne, postępowanie i pytania prejudycjalne

18. W dniu 29 sierpnia 2011 r. E. Radlinger i H. Radlingerová (zwani dalej „państwem Radlingerami", „konsumentami" lub „dłużnikami") zawarli umowę o kredyt konsumencki ze spółką Smart Hypo (zwaną dalej „kredytodawcą"). Zgodnie z tą umową Smart Hypo udzieliła kredytu w wysokości 1 170 000 CZK (43 205 EUR) [31]. Państwo Radlingerowie zobowiązali się do spłaty kwoty 2 958 000 CZK (109 231 EUR) w 120 ratach miesięcznych wynoszących 24 375 CZK (900 EUR) płatnych 20. dnia każdego miesiąca (z wyjątkiem pierwszej raty – wynoszącej 2499 CZK – z terminem płatności przypadającym w dniu 31 sierpnia 2011 r. oraz kosztów w wysokości 33 000 CZK: kwoty te potrącono z głównej kwoty udzielonego kredytu). Kwota 2 958 000 CZK obejmowała: (i) kapitał w wysokości 1 170 000 CZK; (ii) odsetki w wysokości 10% naliczone w stosunku rocznym od kwoty kapitału w okresie obowiązywania umowy o kredyt (także wynoszące 1 170 000 CZK); (iii) opłaty na rzecz kredytodawcy w wysokości 585 000 CZK (21 602 EUR); oraz (iv) ww. koszty [32]. Z harmonogramu spłat określonego w umowie wynika, że spłaty dokonywane przez państwa Radlingerów zaliczane byłyby w rezultacie na poczet kosztów kredytodawcy oraz na pokrycie odsetek i opłat w okresie od dnia 31 sierpnia 2011 r. do dnia 20 lipca 2017 r. Kapitał zaczęliby spłacać dopiero począwszy od 73. raty miesięcznej. Rzeczywista roczna stopa oprocentowania została ustalona na 28,9% [33].

19. Jednocześnie państwo Radlingerowie ustalili następujące zabezpieczenia kredytu: (i) poprzez hipotekę ustanowioną na ich domu oraz należącej do nich działce gruntu; (ii) poprzez zawarcie ubezpieczenia obejmującego ten majątek, na mocy którego w razie wystąpienia zdarzenia ubezpieczeniowego wszelkie świadczenia wypłacane byłyby bezpośrednio kredytodawcy; oraz (iii) poprzez sporządzenie aktu notarialnego, zawierającego klauzulę natychmiastowej wykonalności wierzytelności.

28 — Paragraf 68 ust. 1 ustawy nr 145/2010 o kredycie konsumenckim i załącznik 3 do tej ustawy.

29 — Paragraf 8 ustawy o kredycie konsumenckim.

30 — Paragraf 55 ust. 2 i § 56 kodeksu cywilnego.

31 — Podane kwoty stanowią w przybliżeniu równowartość w EUR według aktualnego kursu wymiany. Zgodnie z moimi obliczeniami istnieje pewien problem z tymi obliczeniami. Jeżeli zgodnie z umową spłata miała objąć 120 x 24 375 CZK, wówczas całkowita kwota do zapłaty wynosiła 2 925 000 CZK, a zatem nie obejmowała kwoty 33 000 CZK (1 219 EUR).

32 — Do punktów (ii), (iii) i (iv) będę się odnosić, stosując określenie „koszty powiązane" kredytu.

33 — Dokonanie ustaleń w kwestii wysokości RRSO należy do sądu odsyłającego, jako jedynego sądu rozpatrującego okoliczności faktyczne. Biorąc pod uwagę kwoty wskazane w postanowieniu odsyłającym oraz definicje zawarte w art. 3 lit. g), h), i) i l) dyrektywy 2008/48, nie rozumiem, w jaki sposób RRSO ustalono na poziomie 28,9%.

20. Obok przewidzianych ustawowo odsetek za zwłokę państwo Radlingerowie zobowiązali się w umowie o kredyt do zapłaty na rzecz kredytodawcy kary umownej w wysokości 0,2% głównej kwoty kredytu za każdy dzień lub część dnia zwłoki w spłacie tej kwoty, uregulowaniu opłat kredytodawcy lub spłacie odsetek. W przypadku zwłoki przekraczającej jeden miesiąc zgodzili się również na zapłatę jednorazowej kary umownej w wysokości 117 000 CZK (4 320 EUR) oraz ryczałtowej kwoty w wysokości 50 000 CZK (1 846 EUR) na pokrycie kosztów poniesionych przez kredytodawcę w związku z dochodzeniem wierzytelności, która nie obejmowała kosztów postępowania arbitrażowego, kosztów postępowania sądowego, czy zastępstwa procesowego [34].

21. Gdyby państwo Radlingerowie popadli w zwłokę w spłacie lub kredytodawca powziąłby wiedzę, że we wniosku kredytowym przedstawili oni informacje wprowadzające w błąd lub zataili istotne informacje, kredytodawca miałby prawo zażądać niezwłocznej spłaty kapitału i kosztów powiązanych określonych w umowie o kredyt. Ponadto wymagalne stałyby się kary umowne wraz z odsetkami ustawowymi.

22. W dniu 27 września 2011 r. kredytodawca powiadomił państwa Radlingerów, iż powziął wiadomość o zatajeniu przez nich informacji wskazujących na to, że z ich majątku przeprowadzono wcześniej egzekucję. Tytuł egzekucyjny dotyczył jakoby kwoty 4285 CZK (158 EUR). Niemniej na tej podstawie kredytodawca zażądał natychmiastowej spłaty całości zadłużenia. Pismem z dnia 19 listopada 2012 r. kredytodawca ponowił żądanie, wskazując, że państwo Radlingerowie dokonywali płatności wynikających z umowy o kredyt w sposób nieregularny i z opóźnieniem. Jednakże zdaniem sądu odsyłającego państwo Radlingerowie popadli w zwłokę dopiero w grudniu 2012 r.

23. FINWAY a.s. (zwana dalej „FINWAY” lub „wierzycielem”), strona pozwana w postępowaniu głównym, odkupiła następnie przedmiotowe wierzytelności od Smart Hypo.

24. W dniu 26 kwietnia 2013 r. sąd odsyłający ogłosił upadłość państwa Radlingerów, powołał syndyka masy upadłości i wezwał wierzycieli do zgłaszania wierzytelności. W dniu 23 maja 2013 r., w kontekście postępowania upadłościowego, FINWAY zgłosiła dwie wierzytelności nadające się do realizacji w drodze egzekucji. Pierwszą z nich była wierzytelność zabezpieczona w wysokości 3 045 991 CZK (112 480 EUR). Druga to wierzytelność niezabezpieczona w wysokości 1 359 540 CZK (50 204 EUR), stanowiąca karę umowną za zwłokę w płatnościach, w wysokości 0,2% za każdy dzień zwłoki od dnia 23 września 2011 r. do dnia 25 kwietnia 2013 r.

25. W dniu 3 lipca 2013 r., w toku postępowania w przedmiocie ponownej oceny niewypłacalności, państwo Radlingerowie uznali, że wierzytelności nadają się do realizacji w drodze egzekucji, kwestionując jednak wysokość zarówno wierzytelności zabezpieczonych, jak i niezabezpieczonych z tego względu, że warunki pierwotnej umowy o kredyt były sprzeczne z przyjętymi zasadami współżycia społecznego. Podnoszą oni, że kwota, którą zobowiązani są zapłacić (1 496 801 CZK) (55 272,70 EUR) jest znacznie niższa niż wierzytelności zgłoszone przez FINWAY. Syndyk masy upadłości nie zakwestionował wierzytelności FINWAY.

26. Postanowieniem z dnia 23 lipca 2013 r. sąd odsyłający wyraził zgodę na wspólne oddłużenie państwa Radlingerów w oparciu o harmonogram spłat. Następnego dnia państwo Radlingerowie wnieśli powództwo incydentalne, w drodze którego domagają się stwierdzenia niezgodności z prawem wierzytelności zgłoszonych przez FINWAY na tej podstawie, że są one sprzeczne z przyjętymi zasadami współżycia społecznego.

34 — Do wszystkich tych kwot łącznie będę się odnosić, stosując określenie „kary umowne”.

27. Sąd odsyłający twierdzi, że przepisy krajowe regulujące postępowanie upadłościowe stoją na przeszkodzie rozpatrzeniu przezeń powództwa incydentalnego państwa Radlingerów co do istoty. W świetle wspomnianych przepisów powództwo tego rodzaju może być wytoczone wyłącznie w przypadkach, gdy zakończenie postępowania upadłościowego poprzez oddłużenie zostało zatwierdzone przez sąd upadłościowy. W niniejszej sprawie przepisy krajowe w żadnym wypadku nie pozwalają państwu Radlingerom na wytoczenie powództwa incydentalnego w przedmiocie zabezpieczonej wierzytelności. A zatem powództwo w tej części należy oddalić. Niemniej przepisy krajowe przewidują możliwość wytoczenia przez dłużnika powództwa incydentalnego w przedmiocie wierzytelności niezabezpieczonej.

28. W celu rozpoznania powództwa incydentalnego wytoczonego przez państwa Radlingerów Krajský soud v Praze (sąd okręgowy w Pradze) zwraca się do Trybunału z wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym w przedmiocie następujących pytań [przyp. tłum.: rzecznik generalna znacząco przeformułowała pytania w stosunku do brzmienia opublikowanego w Dz.U.]:

„1) Czy art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 i art. 22 ust. 2 dyrektywy 2008/48 lub jakiekolwiek inne przepisy prawa Unii dotyczące ochrony konsumentów stoją na przeszkodzie przepisom krajowym, które, w kontekście postępowania upadłościowego:

— zezwalają sądowi na zbadanie zasadności, wysokości lub kolejności zaspokajania wierzytelności względem dłużnika będącego konsumentem tylko na podstawie powództwa incydentalnego wniesionego przez syndyka masy upadłości, wierzyciela lub dłużnika?

— umożliwiają takiemu dłużnikowi wystąpienie do sądu z wnioskiem o kontrolę zgłoszonych wierzytelności wierzycieli (i) jedynie w przypadku, gdy zezwolono na przeprowadzenie upadłości w formie oddłużenia, (ii) jedynie w stosunku do niezabezpieczonych wierzytelności oraz (iii) w przypadku wierzytelności uznanych za nadające się do realizacji w drodze egzekucji postanowieniem właściwego organu jedynie w celu stwierdzenia, że wierzytelność wygasła lub jest przedawniona?

2) Czy w postępowaniu upadłościowym w przedmiocie wierzytelności powstałej na podstawie umowy o kredyt konsumencki sąd ma obowiązek uwzględnić z urzędu (nawet w braku podniesienia zarzutu przez konsumenta) niedopełnienie przez kredytodawcę obowiązku udzielenia informacji na podstawie art. 10 ust. 2 dyrektywy 2008/48 i stwierdzić bezskuteczność postanowień umownych w świetle prawa krajowego?

W przypadku odpowiedzi twierdzącej na pytanie pierwsze lub drugie:

3) Czy wspomniane przepisy tych dyrektyw charakteryzuje bezpośrednia skuteczność i mogą być stosowane bezpośrednio, biorąc pod uwagę fakt, że badanie z urzędu przeprowadzone przez sąd wkracza w stosunki horyzontalne pomiędzy konsumentem a dostawcą towarów lub usług?

4) Co stanowi „całkowitą kwotę kredytu” określoną w art. 10 ust. 2 lit. d) dyrektywy 2008/48 i jakie są „kwoty wypłaty” według wzoru służącego obliczaniu rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania w załączniku I do tej dyrektywy, jeśli (i) umowa o kredyt formalnie określa kwotę kredytu, jaka zostanie wypłacona, ale (ii) ustalono, że wierzytelności kredytodawcy z tytułu opłaty i z tytułu pierwszej raty kredytowej będą potrącone od tej kwoty, a tym samym te potrącone kwoty w rzeczywistości nigdy nie zostaną wypłacone konsumentowi, ale pozostają cały czas w dyspozycji kredytodawcy? Czy zaliczenie tych kwot wpływa na wynik obliczeń?

5) Przy ocenie, czy klauzule dotyczące kar mają nieuczciwy charakter dla celów stosowania pkt 1 lit. e) załącznika do dyrektywy 93/13 konieczne jest rozpatrzenie łącznego skutku wszystkich tych klauzul w umowie, bez względu na to, czy wierzyciel domaga się ich pełnego zaspokojenia lub czy niektóre z nich mogą być uznane za bezskuteczne w świetle prawa krajowego, czy też jedynie skutku kar faktycznie żądanych lub możliwych do zażądania?

6) Czy w przypadku uznania kar umownych za nieuczciwe konieczne jest zaprzestanie stosowania wszystkich poszczególnych kar, które (ale tylko gdy rozpatrywane łącznie) doprowadziły sąd do wniosku, że kwota odszkodowania była rażąco wysoka w rozumieniu pkt 1 lit. e) załącznika do dyrektywy 93/13, czy tylko niektórych z nich (a w tym wypadku, na podstawie jakich kryteriów)?".

29. Uwagi na piśmie przedłożyli państwo Radlingerowie, FINWAY, rządy czeski i polski oraz Komisja Europejska. Rząd niemiecki oraz Komisja przedstawili swoje stanowiska ustnie na rozprawie w dniu 15 lipca 2015 r.

Ocena

W przedmiocie pytania pierwszego

30. Poprzez pytanie pierwsze sąd odsyłający zmierza do ustalenia, czy przepisy krajowe regulujące postępowanie upadłościowe dotyczące zadłużenia wynikającego z umowy o kredyt konsumencki, które: (i) nakładają na dłużnika wymóg wytoczenia powództwa incydentalnego w odniesieniu do głównego postępowania upadłościowego w celu zbadania zasadności, wysokości lub kolejności zaspokajania wierzytelności; oraz (ii) ograniczają prawo dłużnika do zwrócenia się o ponowną ocenę niewypłacalności są zgodne z prawem Unii, w szczególności z dyrektywą 93/13 i dyrektywą 2008/48. W konsekwencji powstaje również pytanie, czy przepisy te są zgodne z zasadami równoważności i skuteczności [35].

31. Rozpocznę od rozważań w kontekście dyrektywy 93/13, która ustanawia system służący ochronie konsumentów i zapobieżeniu sytuacjom, w których indywidualny konsument byłby związany nieuczciwymi warunkami umowy i nakłada na państwa członkowskie obowiązek zapewnienia stosownych i skutecznych środków mających na celu zapobieganie stałemu [dalszemu] stosowaniu takich warunków w umowach konsumenckich [36]. Bezsporne jest, że państwo Radlingerowie mają status konsumentów, a kredytodawca działa w charakterze dostawcy w rozumieniu tej dyrektywy.

32. Co się tyczy zasady równoważności, w postanowieniu odsyłającym sąd odsyłający twierdzi, że sąd orzekający w postępowaniu upadłościowym nie może zbadać zasadności, wysokości ani kolejności zaspokajania wierzytelności na żadnej podstawie, chyba że zainteresowana osoba – syndyk masy upadłości, wierzyciel lub (jak w niniejszej sprawie) dłużnik – wytoczy powództwo incydentalne. Taki stan rzeczy nie ulega zmianie w sytuacji, gdy przedmiotem postępowania jest zadłużenie wynikające z umowy konsumenckiej. W związku z tym Trybunałowi nie przedłożono żadnych informacji, które wskazywałyby, że krajowe przepisy proceduralne nakładające na dłużnika wymóg wytoczenia powództwa incydentalnego – na przykład w celu zakwestionowania zasadności wierzytelności zgłoszonej przez wierzyciela na tej podstawie, że umowa, z której rzeczona wierzytelność wynika jest niezgodna z przepisami prawa Unii dotyczącymi ochrony konsumentów – są mniej korzystne niż te regulujące postępowanie w podobnych sprawach o charakterze krajowym.

35 — Do państw członkowskich należy określenie przepisów proceduralnych lub warunków regulujących czynności prawne mające na celu zapewnienie ochrony przyznanej na mocy prawa Unii (zasada krajowej autonomii proceduralnej). Wspomniana zasada znajduje zastosowanie pod warunkiem, że przepisy te nie są mniej korzystne niż w przypadku podobnych spraw o charakterze krajowym (zasada równoważności) oraz że nie czynią nadmiernie utrudnionym wykonywania praw przyznanych konsumentom przez prawo Unii (zasada skuteczności); zob. na przykład wyroki: Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, pkt 46; ERSTE Bank Hungary, C-32/14, EU:C:2015:637, pkt 51.

36 — Zobacz art. 6 ust. 1 i art. 7 dyrektywy 93/13. Zobacz ponadto postanowienie Pohotovosť, C-76/10, EU:C:2010:685, pkt 41.

33. Jeżeli chodzi o zasadę skuteczności, zgodnie z utrwalonym orzecznictwem w każdym przypadku analiza kwestii, czy krajowy przepis proceduralny powoduje, że stosowanie prawa Unii staje się niemożliwe lub nadmiernie utrudnione, musi uwzględniać rolę tego przepisu w całym postępowaniu, tryb tego postępowania i jego szczególne cechy przed różnymi sądami krajowymi [37]. W tej perspektywie należy uwzględnić, w razie potrzeby, zasady znajdujące się u podstaw krajowego systemu prawnego, takie jak ochrona prawa do obrony, zasady pewności prawa i prawidłowego przebiegu postępowania [38].

34. Czy w świetle krajowych przepisów proceduralnych będących przedmiotem niniejszej sprawy zbadanie zasadności, wysokości lub kolejności zaspokajania wierzytelności wynikających z umowy o kredyt konsumencki jest dla sądu upadłościowego niemożliwe lub nadmiernie utrudnione i czy przepisy te czynią zakwestionowanie zgłoszonej wierzytelności nadmiernie utrudnionym dla dłużnika będącego konsumentem?

35. Sąd odsyłający wskazuje, że przepisy te stoją na przeszkodzie zbadaniu przez ten sąd zasadności pierwszej wierzytelności (w wysokości 3 045 991 CZK) w toku postępowania incydentalnego, z uwagi na fakt, iż jest to wierzytelność zabezpieczona. Sąd może dokonać oceny drugiej wierzytelności (w wysokości 1 359 540 CZK), ponieważ wierzytelność ta nadaje się do realizacji w drodze egzekucji i nie jest zabezpieczona. Niemniej badanie to podlega znacznym ograniczeniom. Oceny takich niezabezpieczonych wierzytelności można dokonywać wyłącznie w odniesieniu do ich zasadności, wysokości lub kolejności zaspokajania, a możliwość zakwestionowania wierzytelności przez dłużnika jest ograniczona do wysunięcia twierdzenia, że wierzytelność wygasła lub jest przedawniona [39].

36. Na skutek tych szczególnych uwarunkowań dłużnicy w sytuacji państwa Radlingerów nie mają możliwości zakwestionowania wierzytelności zabezpieczonych. W szczególności w sytuacji, gdy przedmiotem wierzytelności zabezpieczonych jest zadłużenie wynikające z umowy o kredyt konsumencki, ani zasadność wierzytelności, ani sposób obliczenia jej wysokości nie mogą być podane w wątpliwość. Kwestia tego, czy umowa, z której wynika zadłużenie jest zgodna z przepisami prawa Unii dotyczącymi ochrony konsumentów jest decydująca dla dokładnego ustalenia właśnie tych dwóch aspektów. W sytuacji gdy przepisy dotyczące ochrony konsumentów nie były przestrzegane, w rezultacie na podstawie art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 warunki umowne określające zadłużenie uznaje się za nieuczciwe i niewiążące dla konsumenta. Niemniej jednak przepisy krajowe takie jak te będące przedmiotem postępowania głównego stoją na przeszkodzie przeprowadzeniu koniecznego badania przez sąd rozstrzygający w sprawie i nie przewidują możliwości wytoczenia powództwa przez samego dłużnika.

37. Sytuacja ta wydaje mi się sprzeczna z zasadą skuteczności.

38. Jeżeli chodzi o wierzytelności nadające się do realizacji w drodze egzekucji i niezabezpieczone, podważenie zasadności tego rodzaju wierzytelności przez dłużników na tej podstawie, że źródło zadłużenia powodującego upadłość (umowa konsumencka) jest niezgodne z przepisami prawa Unii dotyczącymi ochrony konsumentów wydaje się, jeżeli nie niemożliwe, to z pewnością nadmiernie utrudnione. O ile faktycznie dłużnicy mogą wytoczyć powództwo incydentalne podważające zasadność, wysokość lub kolejność zaspokajania tego rodzaju wierzytelności (przy czym ostatni z wymienionych aspektów nie wydaje się istotny w niniejszej sprawie), podstawy dla wytoczenia tego rodzaju powództw są ograniczone. Mające zastosowanie w sprawie przepisy krajowe nie przewidują możliwości, aby sam sąd badał zasadność lub wysokość wierzytelności wynikających z umowy o kredyt konsumencki,

37 — Zobacz niedawny wyrok Faber, C-497/13, EU:C:2015:357, pkt 43 i przytoczone tam orzecznictwo. W mojej opinii w tej sprawie zasugerowałam nieco inne brzmienie tej zasady: „[…] konieczne jest wzięcie pod uwagę roli konkretnego przepisu w całości procedury, przebiegu postępowania jako całości i jego cech szczególnych, przed poszczególnymi organami krajowymi […]”. Opinia rzecznik generalnej E. Sharpston w sprawie Faber, C-497/13, EU:C:2014:2403, pkt 59.

38 — Zobacz wyrok Asturcom Telecomunicaciones, C-40/08, EU:C:2009:615, pkt 39 i przytoczone tam orzecznictwo.

39 — Zobacz pkt 12–14 powyżej.

a zarzuty podnoszone przez dłużników ograniczone są w swojej treści do twierdzenia, że nadające się do realizacji w drodze egzekucji i niezabezpieczone wierzytelności wygasły lub są przedawnione. Wydaje mi się, że przepisy tego rodzaju uniemożliwiają de facto konsumentom będącym dłużnikami podważenie zasadności lub wysokości takich niezabezpieczonych wierzytelności w sytuacji, gdy rzeczone wierzytelności powstały w oparciu o klauzule wyraźnie zakazane na mocy dyrektywy 93/13[40].

39. Podsumowując zatem, dyrektywę 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoi ona na przeszkodzie stosowaniu krajowych przepisów proceduralnych takich jak te będące przedmiotem postępowania głównego, które: (i) nie zezwalają sądowi upadłościowemu rozstrzygającemu w przedmiocie powództwa incydentalnego na zbadanie z urzędu zasadności, wysokości lub kolejności zaspokajania nadających się do realizacji w drodze egzekucji i niezabezpieczonych wierzytelności wynikających z umowy o kredyt konsumencki; (ii) nie zezwalają takiemu sądowi na zbadanie z urzędu zasadności wierzytelności zabezpieczonej; oraz (iii) czynią niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym podważenie nadającej się do realizacji w drodze egzekucji i niezabezpieczonej wierzytelności przez konsumenta będącego dłużnikiem w sytuacji, gdy wierzytelności tego rodzaju wynikają z umowy o kredyt konsumencki, nawet jeżeli sąd upadłościowy dysponuje elementami natury prawnej i faktycznej, koniecznymi do wypełnienia tego zadania.

40. Sąd odsyłający zmierza także do uzyskania wytycznych co do tego, czy rozpatrywanym krajowym przepisom proceduralnym stoi na przeszkodzie art. 22 ust. 2 dyrektywy 2008/48. Moim zdaniem nie ma konieczności udzielenia odpowiedzi w odniesieniu do tego aspektu pytania pierwszego. Artykuł 22 ust. 2 nakłada na państwa członkowskie obowiązek zapewnienia, by konsumenci nie mogli zrzekać się praw przyznanych im na mocy przepisów prawa krajowego wprowadzających w życie dyrektywę 2008/48 lub do niej się odnoszących. Nie wydaje się, aby którykolwiek z przepisów krajowych opisanych w postanowieniu odsyłającym, regulujących możliwość zrzeczenia się przez konsumenta swoich praw w rozumieniu art. 22 ust. 2, był istotny w kontekście niniejszej sprawy. Ponadto w opisie stanu faktycznego przedstawionym przez sąd odsyłający nic nie wskazuje na to, że państwo Radlingerowie zrzekli się praw przyznanych im na mocy przepisów krajowych wprowadzających w życie tę dyrektywę. Z powyższego wynika, że art. 22 ust. 2 dyrektywy 2008/48 pozostaje bez wyraźnego wpływu na kwestię tego, czy zasady równoważności i skuteczności stoją na przeszkodzie rozpatrywanym przepisom krajowym.

W przedmiocie pytania drugiego

41. W pytaniu drugim sąd odsyłający podnosi dwie kwestie. Po pierwsze, czy obowiązkiem sądów krajowych jest badanie z urzędu, czy wierzyciel nie dopełnił obowiązku udzielenia informacji wyszczególnionych w art. 10 ust. 2 dyrektywy 2008/48 nawet w sytuacji, gdy sam dłużnik nie powołuje się na tę okoliczność? Po drugie, czy w przypadku gdy wierzyciel nie dopełnił obowiązku udzielenia informacji umowa o kredyt jest nieważna w świetle prawa krajowego?

42. Zanim przejdę do omówienia tych kwestii, pragnę przypomnieć, że na mocy umowy o kredyt będącej przedmiotem postępowania głównego państwo Radlingerowie zgodzili się zaciągnąć kredyt zabezpieczony oraz że wszczęte następnie postępowanie upadłościowe dotyczy *dwóch wierzytelności* z tytułu tego zadłużenia. Pierwsza wierzytelność (3 045 991 CZK) gwarantowana jest trzema środkami, w tym zabezpieczeniem w formie hipoteki. Druga wierzytelność (1 359 540 CZK) obejmuje kary umowne nałożone na podstawie umowy o kredyt na skutek zwłoki, w którą popadli państwo Radlingerowie.

40 — Zobacz art. 3 ust. 1 w zw. z pkt 1 ust. 1 lit. e) załącznika I do dyrektywy 93/13.

43. Zakresem dyrektywy 2008/48 jest objęta raczej sama umowa o kredyt, a nie zadłużenie będące jej wynikiem, czy wierzytelności zgłoszone przez wierzyciela. Jednakże umowy o kredyt zabezpieczony hipoteką są wyraźnie wyłączone z zakresu dyrektywy 2008/48 [art. 2 ust. 2 lit. a)]. W swoich uwagach Komisja podnosi, że zakres krajowych przepisów transponujących dyrektywę jest szerszy niż art. 2 dyrektywy 2008/48, ponieważ przepisy te obejmują także umowy o kredyt zabezpieczony hipoteką. Taki stan rzeczy nie stoi w sprzeczności z celami dyrektywy 2008/48. Państwa członkowskie mogą, zgodnie z prawem Unii, utrzymywać lub wprowadzać przepisy krajowe odpowiadające przepisom dyrektywy 2008/48 lub niektórym spośród nich w odniesieniu do umów o kredyt nieobjętych zakresem stosowania rzeczonej dyrektywy [41].

44. Ponadto zgodnie z utrwalonym orzecznictwem w ramach postępowania w trybie prejudycjalnym, o którym mowa w art. 267 TFUE, do sądu odsyłającego należy ocena konieczności wydania orzeczenia w trybie prejudycjalnym, jak również znaczenia pytań, które przedkłada on Trybunałowi [42]. Odmowa wydania przez Trybunał orzeczenia w przedmiocie pytania prejudycjalnego następuje tylko wtedy, gdy jest oczywiste, że wykładnia prawa Unii, o którą wnosi sąd krajowy, nie ma żadnego związku ze stanem faktycznym czy przedmiotem głównego sporu lub też gdy problem ma charakter hipotetyczny, lub też Trybunał nie dysponuje informacjami w zakresie stanu faktycznego lub prawnego niezbędnymi do udzielenia użytecznej odpowiedzi na pytania, które zostały mu postawione [43]. Tego rodzaju sytuacja nie ma miejsca w niniejszej sprawie. A zatem co najmniej nie jest oczywiste, że wykładnia art. 10 ust. 2 dyrektywy 2008/48 nie jest istotna dla rozstrzygnięcia sporu będącego przedmiotem postępowania głównego odnośnie do pierwszej wierzytelności [44].

45. Rozpatrywane przepisy krajowe należy zatem stosować zgodnie z dyrektywą 2008/48 stosownie do wykładni nadawanej jej przez Trybunał.

46. W niniejszej sprawie to, czy umowa o kredyt, z której wynika zabezpieczony dług nie byłaby objęta zakresem stosowania dyrektywy 2008/48 w braku obowiązujących w Republice Czeskiej przepisów wdrażających przepisy dyrektywy i czy dyrektywa ta regulowałaby także dług niezabezpieczony jest bez znaczenia dla analizy. Kwestie te należy zatem pozostawić otwarte celem poddania ich pod rozstrzygnięcie w przyszłości, gdy będą miały istotne znaczenie dla sprawy.

47. W dalszej kolejności pragnę zauważyć, że art. 10 ust. 2 lit. d) dyrektywy 2008/48 zawiera wykaz 22 informacji, które należy uwzględnić w umowie o kredyt. Czy konieczne jest rozpatrzenie, czy na sądach krajowych spoczywa obowiązek przeprowadzenia z urzędu badania odnośnie każdej z tych informacji?

48. Zgodnie z systematyką dyrektywy 2008/48 konsumentom należy udzielić informacji zarówno przed zawarciem umowy o kredyt, jak i w treści samej umowy [45]. Informacje wyszczególnione w art. 10 („Informacje zamieszczane w umowach o kredyt") odzwierciedlają 19 punktów zawartych w art. 5 („Informacje udzielane przed zawarciem umowy"), a oba przepisy mają na celu zapewnienie, by konsument był w pełni poinformowany [46].

49. W niniejszej sprawie sąd odsyłający zmierza do uzyskania wytycznych co do tego, czy sądy krajowe zobowiązane są do zbadania z urzędu, czy spełniony został określony w art. 10 ust. 2 lit. d) obowiązek poinformowania konsumenta o „całkowit[ej] kwo[cie] kredytu i warunk[ach] dokonywania wypłat". Czy sąd krajowy powinien brać pod uwagę fakt, że kredytodawca nie dopełnił obowiązku udzielenia, jak określa to sąd odsyłający, „dokładnych" informacji odnośnie do całkowitej kwoty kredytu? Okoliczności faktyczne niniejszej sprawy wskazują na to, że w umowie o kredyt określono kwotę

41 — Zobacz ww. w pkt 6 motyw 10 dyrektywy 2008/48 oraz wyrok SC Volksbank România, C-602/10, EU:C:2012:443, pkt 40–43.

42 — Wyrok SC Volksbank România, C-602/10, EU:C:2012:443, pkt 48.

43 — Wyrok SC Volksbank România, C-602/10, EU:C:2012:443, pkt 49.

44 — Wyrok SC Volksbank România, C-602/10, EU:C:2012:443, pkt 50; postanowienie Pohotovosť, C-76/10, EU:C:2010:685, pkt 33–35.

45 — Zobacz pkt 9 powyżej.

46 — Zobacz motywy 19 i 31 dyrektywy 2008/48.

kredytu, która zostanie wypłacona konsumentowi, jednak zgodnie z umową koszty kredytodawcy [stanowiące wierzytelność kredytodawcy] (na przykład koszty administracyjne i spłata pierwszych rat odsetkowych) potrąca się od kwoty kredytu, a kwoty odzwierciedlające te koszty w rzeczywistości nigdy nie są udostępniane konsumentowi. W sytuacji gdy całkowita kwota kredytu obejmuje te koszty, RRSO jest niższa niż gdyby kwota rzeczywiście wypłacona nie uwzględniała wspomnianych kosztów [47]. Sąd odsyłający pyta zatem, czy sądy krajowe muszą zbadać z urzędu niedopełnienie przez wierzyciela obowiązku udzielenia informacji o całkowitej kwocie kredytu zgodnie z art. 10 ust. 2 lit. d).

50. Pytanie to ma szczególne znaczenie dla rozstrzygnięcia w postępowaniu głównym: jeżeli sąd odsyłający stwierdzi, że konsument nie uzyskał informacji o całkowitej kwocie kredytu, zastosowanie będzie miała inna stopa procentowa i pozostałe postanowienia zostaną uznane za bezskuteczne [48].

51. Trybunał wielokrotnie orzekał, że sądy krajowe muszą stosować z urzędu określone przepisy prawa Unii w dziedzinie ochrony konsumentów. Wymóg ten „jest uzasadniony okolicznością, że system ochrony ustanowiony w tym prawodawstwie opiera się na założeniu, iż konsument znajduje się w gorszym położeniu niż przedsiębiorca, zarówno pod względem możliwości negocjacyjnych, jak i ze względu na stopień poinformowania, oraz tym, że istnieje realne niebezpieczeństwo, że ze względu na brak świadomości konsument nie powoła się na przepis prawa, który ma w swym założeniu go chronić” [49]. Trybunał zastosował te zasady (przykładowo) rozpoznając sprawę mającą za przedmiot prawo konsumenta do podjęcia środków prawnych przeciwko kredytodawcy na mocy art. 11 ust. 2 dyrektywy 87/102/EWG [50] oraz w związku z prawem konsumenta do odstąpienia od umowy zawartej poza lokalem przedsiębiorstwa [51]. W sprawie Faber [52], gdzie rozstrzygnięciu podlegała kwestia gwarancji lub rękojmi należnej kupującemu od sprzedawcy na mocy umowy sprzedaży samochodu, sąd krajowy zmierzał do uzyskania wytycznych, czy wymagane było zbadanie przez niego z urzędu posiadanego przez kupującego statusu konsumenta w rozumieniu art. 1 ust. 2 dyrektywy 1999/44 [53], nawet jeżeli F. Faber nie powołała się na ten status w postępowaniu krajowym.

52. Moim zdaniem te same zasady można w sposób użyteczny zastosować przy ocenie, czy krajowe przepisy proceduralne, takie jak te będące przedmiotem postępowania głównego, czynią zastosowanie prawa Unii niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym. Innymi słowy: czy rzeczone przepisy krajowe są zgodne z zasadą skuteczności [54]?

53. Z przedstawionego przez sąd odsyłający opisu przepisów proceduralnych regulujących krajowe postępowanie upadłościowe wynika, że sądy krajowe nie mają możliwości dokonania oceny, czy wymóg, zgodnie z którym wierzyciele zobowiązani są do udzielenia konsumentom będącym dłużnikami informacji wymaganych na mocy art. 10 ust. 2 lit. d) został spełniony. Można także stwierdzić, że sami państwo Radlingerowie nie byli w stanie podnieść tej kwestii.

54. Informacje wskazane w art. 10 ust. 2 lit. d) potrzebne są konsumentom w celu: (i) umożliwienia im dokonania oceny wysokości kwoty, jaką spłacą z tytułu kredytu; (ii) ustalenia, czy mogą uzyskać lepszą ofertę gdzie indziej; oraz (iii) zorganizowania własnych środków finansowych, aby uniknąć ograniczeń i niedogodności związanych ze statusem upadłości. Aspekty te są zgodne z celami dyrektywy 2008/48 w zakresie zapewnienia wysokiego poziomu ochrony konsumentów i stworzenia prawdziwego rynku

47 — Zobacz pkt 60 i nast. poniżej w części poświęconej analizie pytania czwartego.

48 — Zobacz pkt 16 powyżej.

49 — Zobacz wyrok Faber, C-497/13, EU:C:2015:357 pkt 42 i przytoczone tam orzecznictwo.

50 — Dyrektywa Rady z dnia 22 grudnia 1986 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich dotyczących kredytu konsumenckiego (Dz.U. 1987, L 42, s. 48). Zobacz ponadto wyrok Rampion i Godard, C-429/05, EU:C:2007:575, pkt 60–65.

51 — Zobacz wyrok Martin Martin, C-227/08, EU:C:2009:792.

52 — Zobacz wyroki: Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, pkt 45–57; Faber, C-497/13, EU:C:2015:357, pkt 46.

53 — Parlamentu i Rady z dnia 25 maja 1999 r. w sprawie niektórych aspektów sprzedaży towarów konsumpcyjnych i związanych z tym gwarancji (Dz.U. L 171, s. 12).

54 — Zobacz przypis 35 powyżej.

wewnętrznego [55]. Informacje dotyczące całkowitej kwoty kredytu są istotne przy obliczaniu RRSO na podstawie umowy o kredyt konsumencki [56]. Jeszcze większe bezpośrednie znaczenie dla konsumenta mają warunki regulujące wypłatę: jaka kwota pieniędzy zostanie mu wypłacona w ramach umowy o kredyt?

55. Jeżeli krajowe przepisy proceduralne uniemożliwiają konsumentowi, który stał się dłużnikiem, podniesienie kwestii niedopełnienia przez wierzyciela obowiązku udzielenia informacji zgodnie z art. 10 ust. 2 lit. d), wówczas pozbawia się tego konsumenta ochrony przyznawanej na mocy dyrektywy 2008/48.

56. Kwestia tego, czy rzeczonych informacji udzielono w rozpatrywanym postępowaniu mogłaby wpłynąć na zasadność wierzytelności wierzyciela oraz na wysokość zobowiązania dłużnika. Jeżeli sąd, do którego wniesiono powództwo nie ma możliwości zbadania tej kwestii, nie może on ustalić, czy wierzytelności wynikające z umowy o kredyt konsumencki mieszczą się w ramach krajowych przepisów wykonawczych dyrektywy 2008/48 (o szerszym zakresie). Nie może on także zastosować przepisów krajowych nakładających kary w sytuacji, gdy wierzyciel nie udziela informacji dotyczących całkowitej kwoty kredytu oraz warunków regulujących wypłatę kredytu. Wspomniane przepisy krajowe mogą prowadzić do ograniczenia lub nawet umorzenia zobowiązań konsumenta.

57. W związku z powyższym przepisy proceduralne, które stoją na przeszkodzie zbadaniu przez sąd krajowy, czy spełniono wymóg określony w art. 10 ust. 2 lit. d) dyrektywy 2008/48, podważają skuteczność ochrony przyznanej na mocy tej dyrektywy. Sąd krajowy musi mieć możliwość przeprowadzenia tego badania z urzędu, a w razie konieczności nałożenia na mocy prawa krajowego sankcji za niespełnienie ww. wymogu [57].

58. Podsumowując uważam, art. 10 ust. 2 lit. d) dyrektywy 2008/48 należy interpretować w ten sposób, że na sądzie krajowym prowadzącym postępowanie upadłościowe dotyczące umowy o kredyt konsumencki spoczywa obowiązek zbadania z urzędu, czy wierzyciel udzielił dłużnikowi informacji określonych w tym przepisie i nałożenia stosownych sankcji na mocy prawa krajowego w sytuacji, gdy wymóg ten nie został spełniony [58].

W przedmiocie pytania czwartego

59. W sytuacji, gdy w umowie o kredyt określono kwotę kredytu do wypłaty, ale jednocześnie uzgodniono, że wierzytelności kredytodawcy z tytułu opłaty i pierwszej raty zostaną potrącone od tej kwoty, na skutek czego kwoty te w rzeczywistości nigdy nie zostają wypłacone konsumentowi, ale pozostają cały czas w dyspozycji kredytodawcy: (i) jaka jest „całkowita kwota kredytu” w rozumieniu art. 10 ust. 2 lit. d) dyrektywy 2008/48; (ii) jakie są „kwoty wypłaty” według wzoru służącego obliczaniu RRSO sformułowanego w załączniku I do tej dyrektywy; oraz (iii) czy włączenie tych kwot wpływa na wynik obliczeń?

55 — Zobacz motywy 6, 7, 8 i 9 dyrektywy 2008/48.

56 — Rzeczywista roczna stopa oprocentowania to zgodnie z definicją całkowity koszt kredytu wyrażony jako wartość procentowa tej kwoty w stosunku rocznym; zob. także art. 3 lit. i) dyrektywy 2008/48.

57 — Do sądu krajowego należy ocena, czy sankcje są skuteczne, proporcjonalne i odstraszające celów rozumieniu art. 23 dyrektywy 2008/48. Z informacji przedstawionych w pkt 17 powyżej wynika, że tak właśnie jest w niniejszej sprawie.

58 — Zobacz wyrok Kušionová, C-34/13, EU:C:2014:2189, pkt 59 i przytoczone tam orzecznictwo.

60. „Całkowitą kwotę kredytu" zdefiniowano w art. 3 ust. 1 jako „[…] maksymalną kwotę lub łączne kwoty udostępnione na podstawie umowy o kredyt". Niemniej jednak w treści dyrektywy 2008/48 nie określono, czy kwota ta obejmuje, oprócz kwoty kredytu faktycznie otrzymanej przez konsumenta, koszty takie jak opłaty administracyjne i jakiekolwiek pierwsze płatności odsetek, które są zatrzymywane przez kredytodawcę i nigdy nie są wypłacane konsumentowi; ani czy oznacza to, że kwota otrzymana przez konsumenta nie uwzględnia tych kosztów [59].

61. Pomiędzy Komisją oraz rządami czeskim, niemieckim i polskim istnieje zgodność co do tego, że to ostatnie wyjaśnienie stanowi definicję całkowitej kwoty kredytu. Strony nie mają także wątpliwości odnośnie do tego, że gdyby całkowitą kwotę kredytu definiować jako uwzględniającą te koszty w kwocie rzeczywiście wypłacanej konsumentowi, niosłoby to ze sobą skutek w postaci niższej wartości RRSO, niż gdyby była ona obliczana wyłącznie w oparciu o kwotę wypłacaną konsumentowi z wyłączeniem kosztów. Ani państwo Radlingerowie, ani FINWAY nie przedstawili uwag w tym względzie.

62. Wydaje mi się, że naturalna jest interpretacja określenia „[…] łączne kwoty *udostępnione* na podstawie umowy o kredyt" [60] jako „kwoty kredytu z wyłączeniem kosztów kredytodawcy". Jest to kwota faktycznie wypłacona konsumentowi i przekazana do jego dyspozycji. Kwota ta odpowiada także kwocie wypłaty według wzoru służącego obliczaniu RRSO sformułowanego w załączniku I do dyrektywy 2008/48.

63. Taka interpretacja jest również zgodna z systematyką dyrektywy 2008/48, ponieważ art. 3 lit. h) stanowi, że „całkowita kwota do zapłaty przez konsumenta oznacza sumę całkowitej kwoty kredytu i całkowitego kosztu kredytu ponoszonego przez konsumenta". Gdyby „całkowita kwota kredytu" miała obejmować koszty takie jak płatności odsetek oraz opłaty administracyjne, pozycje te uwzględniane byłyby dwukrotnie przy ustalaniu całkowitej kwoty do zapłaty przez konsumenta – pierwszy raz przy ustalaniu „całkowitej kwoty kredytu" i ponownie przy ustalaniu całkowitego kosztu kredytu ponoszonego przez konsumenta, zgodnie z definicją w art. 3 lit. g). Taka sytuacja powodowałaby niespójność systematyki dyrektywy.

64. Koszty, do których pokrycia konsument może być zobowiązany na podstawie umowy o kredyt mogą mieć różny charakter, a do ich wyliczenia wierzyciele mogą stosować rozmaite metody i zmienne [61]. Uwzględnianie tych elementów przy obliczaniu RRSO mogłoby naruszać cele dyrektywy 2008/48 w zakresie zapewniania przejrzystości i porównywalności ofert kredytu. Gdyby koszty nie były obliczane w oparciu o jednolite przepisy, włączenie tych kosztów do „całkowitej kwoty kredytu" czyniłoby realne porównanie utrudnionym, jeżeli nie niemożliwym. Dlatego też koszty te należy wykluczyć z obliczeń RRSO właśnie w celu zapewnienia przejrzystości i porównywalności.

65. Wreszcie pragnę podkreślić, że dyrektywa 2008/48 stanowi środek na rzecz pełnej harmonizacji [62]. Konieczne jest więc, aby „całkowita kwota kredytu" i kwoty, które obejmuje wypłata dla celów zastosowania wzoru w załączniku I były interpretowane w jednolity sposób we wszystkich państwach członkowskich.

59 — Komisja przedstawia przykład obrazujący tę kwestię w przypisie 12 na s. 11 dokumentu roboczego służb Komisji pt. „Wytyczne dotyczące stosowania dyrektywy 2008/48/WE (dyrektywy w sprawie kredytu konsumenckiego) w odniesieniu do kosztów i rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania" SWD(212) 128 final (zwanego dalej „wytycznymi Komisji dotyczącymi stosowania dyrektywy 2008/48/WE"). Wierzyciel przekazuje kwotę 5 000 EUR, uzgadniając jednak z konsumentem, że koszty opiewające na kwotę 100 EUR pokrywane są z tej kwoty, a nie z innych środków konsumenta. Konsument swobodnie rozporządza zatem kwotą 5 000 EUR pomniejszoną o 100 EUR, a więc kwotą 4 900 EUR. Komisja uznaje ostatnią z wymienionych kwot za całkowitą kwotę kredytu zdefiniowaną w art. 3 ust. 1 dyrektywy 2008/48.

60 — Wyróżnienie moje.

61 — Zobacz wytyczne Komisji dotyczące stosowania dyrektywy 2008/48/WE, s. 5.

62 — Zobacz motyw 9.

66. Uważam więc, że „całkowita kwota kredytu” w art. 10 ust. 2 lit. d) dyrektywy 2008/48 odnosi się do kwot udostępnionych konsumentowi na podstawie umowy o kredyt w rozumieniu art. 3 ust. 1, czyli kwot rzeczywiście wypłacanych przez kredytodawcę na rzecz konsumenta, a zatem takich, którymi konsument ma prawo swobodnie dysponować, z wyłączeniem wszelkich kosztów stanowiących wierzytelność kredytodawcy. We wzorze wykorzystywanym dla celów obliczenia RRSO i sformułowanym w załączniku I do tej dyrektywy kwota wypłaty odpowiada całkowitej kwocie kredytu.

W przedmiocie pytania trzeciego

67. Poprzez pytanie trzecie sąd odsyłający zmierza do ustalenia, czy przepisy dyrektywy 93/13 i dyrektywy 2008/48 charakteryzuje bezpośrednia skuteczność, w szczególności biorąc pod uwagę fakt, że spór będący przedmiotem postępowania głównego dotyczy stosunków „horyzontalnych” pomiędzy jednostkami.

68. Wydaje mi się, że pytanie to jest zasadniczo pozbawione znaczenia w sprawie.

69. Przepisy obu dyrektyw transponowano do prawa krajowego. Żadna ze stron postępowania głównego nie musi zatem powoływać się na nie bezpośrednio.

70. Ze względu na to, że przedmiotem postępowania głównego jest spór zawisły pomiędzy konsumentem a dostawcą, żadna ze stron nie może powoływać się na bezpośrednią skuteczność dyrektywy 93/13 ani dyrektywy 2008/48. Niemniej zgodnie z utrwalonym orzecznictwem sąd krajowy, który rozpoznaje spór zawisły wyłącznie pomiędzy jednostkami, jest zobowiązany, stosując przepisy prawa krajowego, uwzględnić całość przepisów tego prawa i interpretować je tak dalece jak to możliwe w świetle treści oraz zamierzeń mającej zastosowanie dyrektywy, aby uzyskać rozstrzygnięcie zgodne z realizowanym przez nią celem [63].

W przedmiocie pytań piątego i szóstego

71. Poprzez pytanie piąte sąd odsyłający zmierza do uzyskania wytycznych co do znaczenia pkt 1 lit. e) załącznika do dyrektywy 93/13. Poprzez pytanie szóste sąd odsyłający pragnie ustalić, czy kary umowne takie jak te będące przedmiotem niniejszej sprawy mają nieuczciwy charakter dla celów tej dyrektywy, a jeżeli tak, czy sądy krajowe zobowiązane są odstąpić od stosowania wszystkich tego rodzaju klauzul, czy tylko niektórych z nich. Rozpatrzę oba te pytania łącznie.

72. Zgodnie z pkt 1 lit. e) załącznika do dyrektywy 93/13 warunki, których celem lub skutkiem jest nałożenie na konsumenta obowiązku zapłaty rażąco wysokiego odszkodowania w razie niewykonania przez niego zobowiązań, są nieuczciwe w rozumieniu dyrektywy, a zatem, zgodnie z art. 6 ust. 1, nie uznaje się ich za wiążące.

63 — Zobacz na przykład: opinię rzecznika generalnego P. Mengozziego w sprawie Rampion i Godard, C-429/05, EU:C:2007:199, pkt 31–33; wyrok Faber, C-497/13, EU:C:2015:357, pkt 33.

73. Trybunał orzekł, że art. 3 ust. 1 i art. 4 ust. 1 dyrektywy 93/13 określają ogólne kryteria pozwalające stwierdzić, czy dane warunki umowne objęte zakresem stosowania dyrektywy są nieuczciwe. W świetle tych przepisów do sądów krajowych należy ustalenie, czy dany warunek jest nieuczciwy w rozumieniu art. 3 ust. 1[64]. Kryteria istotne dla oceny w niniejszej sprawie obejmują względnie mocne strony instytucji finansowej w porównaniu z pozycją przetargową konsumenta oraz to, czy klauzule dotyczące kar stanowiły sformułowane wcześniej standardowe warunki, które nie były negocjowane indywidualnie z państwem Radlingerami i nie mieli oni w związku z tym wpływu na ich treść[65].

74. Konieczne jest dokonanie oceny łącznych skutków wszystkich tych klauzul w umowie o kredyt, ponieważ mają one zastosowanie, chyba że zostaną skutecznie podważone przed sądem. (Niemniej konsument może nie być świadomy, że może on takie klauzule zakwestionować lub też może nie być w stanie tego uczynić ze względu na związane z tym koszty lub z uwagi na to, że na przeszkodzie stoją krajowe przepisy proceduralne).

75. Artykuł 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 w drugiej części wyraźnie przewiduje, że umowy zawierane przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami „w pozostałej części" nadal będą obowiązywały strony, jeżeli jest to możliwe „po wyłączeniu [z nich] nieuczciwych warunków". A zatem „sądy krajowe są zobowiązane do zaniechania stosowania [odstąpienia od stosowania] nieuczciwego warunku umowy, aby nie wywierał on obligatoryjnych [wiążących] skutków wobec konsumenta, przy czym nie są one uprawnione do zmiany jego treści"[66]. W związku z powyższym w sytuacji, gdy klauzule dotyczące kar są nieuczciwe w rozumieniu art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13, sądy krajowe zobowiązane są do odstąpienia od stosowania *wszystkich* tego rodzaju klauzul, a nie jedynie niektórych z nich.

76. Z uwagi na charakter i znaczenie interesu publicznego, na którym oparta jest ochrona zagwarantowana konsumentom na mocy dyrektywy 93/13, państwa członkowskie zobowiązane są do zapewnienia stosownych i skutecznych środków „mając[ych] na celu zapobieganie stałemu [dalszemu] stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców i dostawców z konsumentami" (art. 7 ust. 1). Gdyby sądy krajowe mogły zmieniać treść nieuczciwych warunków zawartych w takich umowach, takie uprawnienie mogłoby (paradoksalnie) zagrażać realizacji długoterminowego celu ustanowionego w art. 7, „ponieważ osłabiłoby zniechęcający skutek wywierany na przedsiębiorców poprzez zwykły brak stosowania takich nieuczciwych warunków wobec konsumentów"[67].

77. Czy w sytuacji, gdy sąd krajowy uzna, że klauzule dotyczące kar mają nieuczciwy charakter w rozumieniu pkt 1 lit. e) załącznika do dyrektywy 93/13, konieczne jest rozpatrzenie łącznych skutków wszystkich tych klauzul w umowie, zamiast ograniczenia się do oceny tych klauzul, z których wywiązania domaga się kredytodawca, czy też pominięcia tych, które na mocy prawa krajowego uznaje się za bezskuteczne?

78. Moim zdaniem konieczne jest rozpatrzenie łącznych skutków klauzul dotyczących kar.

79. Po pierwsze, stanowisko takie jest zgodne z celami dyrektywy 93/13, które obejmują eliminację praktyki polegającej na włączaniu do umów konsumenckich warunków o nieuczciwym charakterze i ochronę konsumentów przed nadużyciami ze strony sprzedawców lub dostawców, cieszących się mocniejszą pozycją przetargową w porównaniu z konsumentami[68]. Po drugie jest to zgodne z art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 by zaniechać stosowania takich warunków w całości, tak aby zapobiec

64 — Zobacz wyrok Asbeek Brusse i de Man Garabito, C-488/11, EU:C:2013:341, pkt 55 i przytoczone tam orzecznictwo.

65 — Artykuł 3 ust. 1 dyrektywy 93/13, zob. także postanowienie Pohotovosť, C-76/10, EU:C:2010:685, pkt 57–59.

66 — Zobacz wyrok Asbeek Brusse i de Man Garabito, C-488/11, EU:C:2013:341, pkt 56, 57 i przytoczone tam orzecznictwo.

67 — Zobacz wyrok Asbeek Brusse i de Man Garabito, C-488/11, EU:C:2013:341, pkt 58.

68 — Zobacz art. 3 ust. 1 i art. 6 ust. 1; zob. także motywy czwarty i dziewiąty dyrektywy 93/13.

włączaniu takich warunków do umów o kredyt przez sprzedawców lub dostawców, w szczególności zaś kredytodawców w tak wrażliwej pod względem politycznym i gospodarczym dziedzinie, jaką są kredyty konsumenckie. Ma to szczególne znaczenie w sytuacji, gdy klauzule tego rodzaju włączane są do standardowych warunków, które nie podlegały negocjacjom.

80. Podsumowując zatem, dla celów stosowania art. 3 i 4 dyrektywy 93/13 i pkt 1 lit. e) załącznika I do tej dyrektywy konieczne jest, aby sąd odsyłający rozważył, czy łączne skutki wszystkich klauzul dotyczących kar w umowie o kredyt konsumencki wymagają od konsumenta zapłaty rażąco wysokiej kwoty odszkodowania, nawet w sytuacji gdy kredytodawca nie wymaga wywiązania się z zobowiązań określonych we wszystkich tego rodzaju klauzulach w całości lub w sytuacji, gdy określone klauzule dotyczące kar uznaje się za bezskuteczne w świetle prawa krajowego. W razie uznania, że klauzule tego rodzaju mają nieuczciwy charakter należy w całości odstąpić od stosowania wszystkich tego rodzaju klauzul względem konsumenta.

Wnioski

81. W świetle powyższych rozważań proponuję, aby Trybunał odpowiedział na pytania przedstawione mu przez Krajský soud v Praze w sposób następujący:

— Dyrektywę 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich należy interpretować w ten sposób, że stoi ona na przeszkodzie stosowaniu krajowych przepisów proceduralnych takich jak te będące przedmiotem postępowania głównego, które: (i) nie zezwalają sądowi upadłościowemu rozstrzygającemu w przedmiocie powództwa incydentalnego na zbadanie z urzędu zasadności, wysokości lub kolejności zaspokajania nadających się do realizacji w drodze egzekucji i niezabezpieczonych wierzytelności wynikających z umowy o kredyt konsumencki; (ii) nie zezwalają takiemu sądowi na zbadanie z urzędu zasadności wierzytelności zabezpieczonej; oraz (iii) czynią niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym podważenie nadającej się do realizacji w drodze egzekucji i niezabezpieczonej wierzytelności przez konsumenta będącego dłużnikiem w sytuacji, gdy wierzytelności tego rodzaju wynikają z umowy o kredyt konsumencki, nawet jeżeli sąd upadłościowy dysponuje elementami natury prawnej i faktycznej, koniecznymi do wypełnienia tego zadania.

— Artykuł 10 ust. 2 lit d) dyrektywy 2008/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 kwietnia 2008 r. w sprawie umów o kredyt konsumencki oraz uchylającej dyrektywę Rady 87/102/EWG należy interpretować w ten sposób, że na sądzie krajowym prowadzącym postępowanie upadłościowe dotyczące umowy o kredyt konsumencki spoczywa obowiązek zbadania z urzędu, czy wierzyciel udzielił dłużnikowi informacji określonych w tym przepisie i nałożenia stosownych sankcji w sytuacji, gdy wymóg ten nie został spełniony.

— „Całkowitą kwotę kredytu" w art. 10 ust. 2 lit. d) dyrektywy 2008/48 należy rozumieć jako odnoszącą się do kwot udostępnionych konsumentowi na podstawie umowy o kredyt w rozumieniu art. 3 ust. 1, czyli kwot rzeczywiście wypłacanych przez kredytodawcę na rzecz konsumenta, a zatem takich, którymi konsument ma prawo swobodnie dysponować, z wyłączeniem wszelkich kosztów stanowiących wierzytelność kredytodawcy. Kwota wypłaty według wzoru wykorzystywanego dla celów obliczenia RRSO w załączniku I do tej dyrektywy odpowiada całkowitej kwocie kredytu We wzorze wykorzystywanym dla celów obliczenia rzeczywistych rocznych stóp oprocentowania i sformułowanym w załączniku I do tej dyrektywy kwota wypłaty odpowiada całkowitej kwocie kredytu.

— Do sądu odsyłającego należy ustalenie, czy łączne skutki klauzul dotyczących kar w umowie o kredyt wymagają od konsumenta zapłaty rażąco wysokiej kwoty odszkodowania celów rozumieniu art. 3 i 4 dyrektywy 93/13 i pkt 1 lit. e) załącznika I do tej dyrektywy, nawet w sytuacji gdy kredytodawca nie wymaga wywiązani się z zobowiązań określonych we wszystkich tego rodzaju

klauzulach w całości lub w sytuacji, gdy określone klauzule dotyczące kar uznaje się za bezskuteczne w świetle prawa krajowego. W razie uznania, że klauzule tego rodzaju mają nieuczciwy charakter należy w całości odstąpić od stosowania wszystkich tego rodzaju klauzul względem konsumenta.